

Rozdział I. Doping w sporcie – rys historyczny zjawiska i środków prawnych jego zwalczania

1. Wprowadzenie

Dążenie do poddania aktywności sportowej człowieka coraz szerszej profesjonalizacji, a z czasem także komercjalizacji, pojawiło się już na wczesnych etapach rozwoju sportu. W ślad za nim w świat sportu wkroczył równolegle doping, by zwiększyć szanse zwycięstwa w ramach sportowego współzawodnictwa. Słusznie więc zauważono, że: „Nie ma dla sportu dziś i dla sportu jutra sprawy ważniejszej niż walka z dopingiem”¹. O ile początkowo z twierdzeniem takim mogłaby zgodzić się znaczna część lekarzy, socjologów czy wreszcie samych uczestników rynku sportowego (np. działacze sportowych, lekarzy sportowych, trenerów, zawodników), tak obecnie do grona tego można zapewne również dołączyć reprezentantów środowiska prawniczego. Nie sposób nie dostrzec wzrastającego zainteresowania potrzebą ewentualnej reakcji karnej na zjawisko dopingu w sporcie wśród przedstawicieli nauki prawa karnego. W literaturze zachodnioeuropejskiej oraz amerykańskiej jest ono systematycznie rozwijane od wielu już zresztą dekad². W polskiej nauce także

¹ Zob. A. Pac-Pomarnacki, Od redakcji, SW 1989, Nr 3–4, s. 1.

² Zob. m.in. L. Tarasti, Interplay between doping sanctions imposed by a criminal court and by a sport organisation, *The International Sports Law Journal* 2007, No. 3–4, s. 50 i n.; J. Heshka, The criminality of doping in sport, *International Sports Law Review* 2009, No. 1–2, s. 118 i n.; L. Paoli, A. Donati, The supply of doping products and the potential of criminal law enforcement in anti-doping: an examination of Italy's experience, Leuven 2013; J. Lowther, Effectiveness, proportionality and deterrence. Does criminalizing doping deliver?, [w:] V. Moller, I. Waddington, J. Hoberman (eds.), *Routledge Handbook of Drugs and Sport*, Abingdon 2015, s. 337 i n.; A. Di Giandomenico, Sports fraud minus than doping ?, *International Sports Law Review* 2012, No. 3–4, s. 287 i n.; C. Sumner, The spirit of sport: the case for criminalization of doping in the UK, *International Sports Law Journal*, 2017, No. 3–4, s. 217 i n.

nabiera ono coraz większego rozpędu³. Tego typu dorobek zostanie jednak przedstawiony i poddany analizie w dalszej części niniejszego opracowania. Rozważania należy wszakże rozpocząć od próby zdefiniowania podstawowych pojęć związanych z podjętą tematyką, w tym terminów „sport” oraz „doping”. Jednocześnie, dla zrozumienia istoty poruszanych problemów, uzasadnione wydaje się omówienie – w niezbędnym zakresie – genezy i ewolucji nie tylko zjawiska doping w sporcie, ale głównie prób jego zwalczania, w tym przede wszystkim przy wykorzystaniu dostępnych instrumentów prawnych. Mowa zarówno o regulacjach prawa międzynarodowego oraz krajowych unormowaniach prawa powszechnie obowiązującego, jak i o przepisach tworzonych przez międzynarodowe oraz krajowe organizacje sportowe.

2. Pojęcie doping w sporcie

2.1. Uwagi ogólne

Jest oczywiste, że z perspektywy podjętej problematyki badawczej zagadnieniem zupełnie kluczowym jest pojęcie doping. Zapewne już intuicyjnie kojarzyć się ono jednak może jednocześnie wyraźnie ze sportem. Tym samym, jakkolwiek analiza najważniejszych problemów poruszanych w niniejszej monografii nie może obejść się bez wyjaśnienia pojęcia samego doping, to jednak byłaby ona całkowicie nieprzydatna bez jej zrelacjonowania do problematyki aktywności sportowej człowieka, w ramach której doping właśnie występuje. Stąd też na początek należy skoncentrować rozważania na zdefiniowaniu terminu „sport”.

³ Zob. m.in. T. Martiszek, Odpowiedzialność za praktyki dopingowe w sporcie w świetle polskiego prawa karnego, CzoPKiNP 2003, Nr 2, s. 47 i n.; M. Iwański, Przestępstwo doping (art. 50 ustawy o sporcie), PiP 2011, Nr 7–8, s. 102 i n.; A.J. Szwarc, Problemy odpowiedzialności karnej z tytułu stosowania doping w sporcie, [w:] A.J. Szwarc (red.), Kryminalizacja doping w sporcie, Poznań 2018, s. 21 i n.; M. Leciak, Przestępstwa związane z dopingiem w sporcie – uwagi przy wsparciu analizy prawnoporównawczej, [w:] D. Wetoszka (red.), Prawo sportowe, Warszawa 2018, s. 65 i n.; J. Potulski, Criminal liability for doping in sport, Baltic Journal of Health and Physical Activity 2019, No. 1, s. 2 i n.

2.2. Pojęcie sportu

Nie ma wątpliwości, że pojęcie sportu ma charakter wieloznaczny. Stwierdzenie takie jest uprawnione nie tylko przy odnotowaniu zupełnie różnych perspektyw jego postrzegania – medycznej, ekonomicznej, prawnej, socjologicznej itd.⁴ Wskazuje się bowiem na sport amatorski, profesjonalny, powszechny, wyczynowy, kwalifikowany, zorganizowany itd.⁵ Tego typu określenia mają przy tym swój normatywny kontekst. Właśnie jego uwzględnienie nakazuje w pierwszym rzędzie podjęta tematyka pracy.

Kluczowe znaczenie dla wyjaśnienia wspomnianego pojęcia ma fakt, że ustawodawca sformułował legalną definicję sportu na gruncie art. 2 ust. 1 i 1a SportU. W ujęciu tych regulacji za sport uznano wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach. Jednocześnie za sport uważa się współzawodnictwo oparte na aktywności intelektualnej, którego celem jest osiągnięcie wyniku sportowego⁶. Punktem wyjścia uczyniono zatem taką definicję, która ustalona została przez Radę Europy⁷ i użyta przez Komisję Europejską w formułowaniu polityki Unii

⁴ Zob. P.K. Thornton, *Sports law*, London 2011, s. 10 i n.

⁵ Zob. m.in. S. Gardiner, J. O'Leary, R. Welch, S. Boyes, U. Naidoo, *Sports Law*, London 2012, s. 5 i n.

⁶ Takie poszerzenie definicji sportu nastąpiło z mocy ustawy z 20.7.2017 r. o zmianie ustawy o sporcie oraz ustawy o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. z 2017 r. poz. 1600). Definicje sportu zamieszczone były także w poprzednio obowiązujących aktach prawnych. Na gruncie art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy z 3.7.1984 r. o kulturze fizycznej (Dz.U. Nr 34, poz. 181 ze zm.) przyjęto, że sport jest procesem polegającym na doskonaleniu sprawności psychofizycznych, zaspokajającym potrzeby rywalizacji i dążenia do osiągania wyników w ramach społecznie akceptowanych zasad współzawodnictwa. Natomiast później, w ramach nieobowiązującego już art. 3 pkt 3 ustawy z 18.1.1996 r. o kulturze fizycznej (t.j. Dz.U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1675 ze zm.), sport uznano za formę aktywności człowieka mającą na celu doskonalenie jego sił psychofizycznych, indywidualnie lub zbiorowo, według reguł umownych. Na gruncie ustawy z 29.7.2005 r. o sporcie kwalifikowanym (Dz.U. Nr 155, poz. 1298 ze zm.) definicyjnie określono już tylko ramy sportu kwalifikowanego, przez który rozumiano formę aktywności człowieka związaną z uczestnictwem we współzawodnictwie sportowym, organizowanym lub prowadzonym w określonej dyscyplinie sportu przez polski związek sportowy lub podmioty działające z jego upoważnienia.

⁷ Art. 2 Rekomendacji Nr R (92) 13 Rev., Europejska Karta Sportu przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy w dniu 24.9.1992 r.

Europejskiej w obszarze sportu w tzw. Białej księdze na temat sportu⁸. Zgodnie z nią: „Sport oznacza wszelkie formy aktywności fizycznej, które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane, wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach”⁹. Takie zdefiniowanie sportu w istocie oznacza, że obejmuje on swym zakresem znaczeniowym każdą formę aktywności fizycznej oraz intelektualnej człowieka (np. warcaby, e-sport¹⁰), niezależnie od tego, czy realizowanej doraźnie, czy też w sposób zorganizowany¹¹. Bez znaczenia pozostaje także to, czy aktywności takiej towarzyszy element rywalizacji, podobnie jak to, czy odbywa się ona w ramach jakichkolwiek reguł¹².

Powyższe spostrzeżenia czynią zasadnym wniosek, że tak szerokie zdefiniowanie sportu przez krajowego ustawodawcę, wykraczające znacznie poza ramy jego klasycznego rozumienia¹³, bardziej zdaje się odzwierciedlać jego złożoną naturę jako swoistego fenomenu społecznego¹⁴. Zatem stwierdzić można, że nie posiada – przynajmniej *prima vista* – poważniejszego znaczenia praktycznego, w tym w zakresie wpływu takiego jego postrzegania na interpretację innych przepisów krajowych¹⁵. Konsekwencją takiego przyjęcia staje się konieczność udzielenia odpowiedzi na pytanie o sposób pojmowania sportu w kontekście podjętej w niniejszej monografii problematyki badawczej.

⁸ Zob. Biała księga na temat Sportu z 11.7.2007 r., KOM(2007) 391 wersja ostateczna. Szerzej na ten temat zob. B. Rischka-Słowik, Biała Księga na temat sportu, [w:] M. Leciak (red.), Leksykon prawa sportowego. 100 podstawowych pojęć, Warszawa 2017, s. 21–23; M. Biliński, Ustawa o sporcie – nowy model czy kosmetyczne zmiany polskiego prawa sportowego?, PUG 2011, Nr 7, s. 11.

⁹ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o sporcie z 28.8.2009 r., Sejm VI kadencji, druk Nr 2313.

¹⁰ Zob. szerzej M. Biliński, Problemy prawne działalności z zakresu e-sportu, [w:] Ł. Klimczyk, M. Leciak (red.), E-sport. Aspekty prawne, Warszawa 2020, s. 3 i n.; S. Myrna, E-sport w świetle nowelizacji ustawy o sporcie, PME 2020, Nr 1, s. 17 i n.; A. Jelińska-Sabatowska, X. Konarski, Sport elektroniczny – otoczenie prawno-regulacyjne, MoP 2019, Nr 21, s. 31 i n.

¹¹ Zob. K. Pijetlovic, EU Sports Law and Breakaway Leagues in Football, The Hague 2015, s. 7 i n.; M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2011, s. 28–29; A. Wach, Próba nowego zdefiniowania terminu sport, [w:] A. Ciołek, J. Wnorowski (red.), Prawo. Sport. Finanse. Pomiędzy integralnością autonomicznych regulacji w sporcie a przepisami prawa powszechnie obowiązującymi, Warszawa 2018, s. 21–33.

¹² Zob. H. Radke, [w:] M. Leciak (red.), Prawo sportowe, Warszawa 2018, s. 6–7; E.J. Krześniak, Ustawa o sporcie. Komentarz, Warszawa 2020, s. 46 i n.

¹³ Por. S. Gardiner, J. O’Leary, R. Welch, S. Boyes, U. Naidoo, Sports Law, s. 5 i n.

¹⁴ Zob. A. Wach, Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych, Warszawa 2005, s. 20–23.

¹⁵ Zob. M. Badura, H. Basiński, G. Kałużny, M. Wojcieszak, Ustawa o sporcie, s. 29.

Na wstępie zwrócić należy uwagę, że analiza karnoprawna zjawiska dopingu w sporcie zmusza do skoncentrowania rozważań nie tylko na tych zachowaniach, które uznano za przestępstwa na gruncie przepisów karnych art. 48 ust. 1 i 2 i art. 49 ust. 1–3 DopingU. Objać bowiem musi także te z nich, których kwalifikacja prawna wspierać się będzie na wybranych regulacjach Kodeksu karnego oraz przepisach karnych ustaw szczególnych. Jest wszak oczywiste, że zachowania związane z dopingiem w sporcie mogą wyczerpywać znamiona przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (np. podanie dopingu zawodnikowi, którego następstwem jest uszczerbek na zdrowiu lub śmierć – art. 155–157 ustawy z 6.6.1997 r. – Kodeks karny¹⁶) albo przestępstw pozakodeksowych (np. udzielenie środka odurzającego innej osobie – art. 58 ust. 1 ustawy z 29.7.2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii¹⁷).

W odniesieniu do pierwszej grupy przestępstw, tj. tych stypizowanych wśród przepisów DopingU, ich kontekst sportowy ma szczególny wymiar. Na gruncie art. 1 DopingU ustawodawca wskazuje, że w tym właśnie akcie prawnym uregulowano sprawę „dotyczące zwalczania dopingu w sporcie”. Użyto więc pojęcia, które posiada wprawdzie swoją definicję normatywną na gruncie art. 2 ust. 1 i 1a SportU, niemniej jednak wydaje się ona bezprzedmiotowa w obrębie wykładni przepisów DopingU. Z treści pozostałych regulacji DopingU wywnioskować wszak można, że znajdują one zastosowanie w odniesieniu do tych zachowań, które dotyczą przede wszystkim zawodnika jako – na razie ogólnie rzecz biorąc – osoby uczestniczącej lub przygotowującej się do współzawodnictwa¹⁸. Nie dotyczą więc każdego, kto uprawia sport w szerokim rozumieniu art. 2 ust. 1 i 1a SportU (np. rekreacyjnie i sporadycznie biega, nie rywalizując z nikim). Z drugiej jednak strony nie sposób nie odnotować, że zjawisko dopingu i potrzeba ewentualnej reakcji karnej może jednocześnie zaistnieć także w takich właśnie przypadkach, w których chodzić będzie o sport w znaczeniu szerszym niż te przyjęte w DopingU. Za przykład można podać sytuację, w której substancję zabronioną jako doping podano małoletniemu uprawiającemu sporadycznie sport w ramach zajęć kultury fizycznej. Możliwość oceny takiego przypadku przez pryzmat odpowiedzialności karnej nie jest wówczas wyłączona, choćby z tego powodu, że sprawca spowodował na-

¹⁶ T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.

¹⁷ T.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2050 ze zm.

¹⁸ Tytułem przykładu art. 3 ust. 1 pkt 1 DopingU wskazuje, że za doping w sporcie uznaje się obecność substancji zabronionej, jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej zawodnika.

stępstwa, o których mowa w art. 155–157 KK, albo też z tego względu, że podana substancja była środkiem odurzającym (art. 58 ust. 2 PrzNarkU).

Powyższe uwagi pozwalają zatem na stwierdzenie, że szerokie rozumienie sportu przyjęte na gruncie art. 2 pkt 1 i 1a SportU, choć wydaje się niewiążące na gruncie wykładni podstawowych problemów prawnych odnoszących się do podjętej tematyki odpowiedzialności karnej za zachowania związane z dopingiem w sporcie, to jednak pozwala na objęcie analizą karnoprawną także tych z nich, które wykraczają poza obszar przestępstw stypizowanych w art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU, pojawiając się również poza sferą aktywności podmiotów, którym można nadać przymiot zawodnika.

2.3. Pojęcie dopingu w sporcie

Dokonane powyżej ustalenia pozwalają w kolejności podjąć rozważania skoncentrowane na pojęciu dopingu w sporcie. Ma ono również charakter złożony i wieloznaczny. Dzieje się tak m.in. z tego oczywistego względu, że jego charakteryzowanie może przebiegać odmiennie w zależności od przyjętej perspektywy. Dotyczy to głównie jego oceny w warstwie medycznej, prawnej czy moralno-etycznej¹⁹. Mają one jednak co najmniej jeden wspólny mianownik, choćby z tak ogólnego powodu, że doping pozostaje postępowaniem naganym. Z perspektywy etycznej godzi bowiem w podstawowe dla sportu wartości, jak przede wszystkim uczciwość rywalizacji i równość szans²⁰. Oceniając doping przez pryzmat wiedzy medycznej, nie ma zaś wątpliwości, że narusza on określone standardy ochrony zdrowia²¹. Ogólnie rzecz biorąc, jest nim bowiem takie zachowanie, które zmierza do poprawienia wydolności organizmu sportowca poprzez zastosowanie niedozwolonych substancji lub metod, pozostając tym samym sprzeczne z duchem sportu²². Wynikająca z powyższego argumentacja stała się wystarczającym uzasadnieniem do rozważań nad tym, czy zachowania związane z dopingiem w sporcie powinny zostać uznane za czyny zabronione. Konsekwencją takiego postrzegania omawianego zjawiska stało

¹⁹ Por. W. Firek, Granice medycznego i moralnego problemu dopingu w sporcie, [w:] T. Gardocka, D. Jagiello (red.), *Problemy prawne na styku sportu i medycyny*, Warszawa 2015, s. 12–19.

²⁰ Zob. K. Sas-Nowosielski, Czy zło usankcjonowane przestanie być złem. Refleksje na temat legalizacji dopingu, SW 2002, Nr 5–6, s. 32 i n.

²¹ Zob. R.A. Possner, In defense of Prometheus: some ethical, economical and regulatory issues of sports doping, *Duke Law Journal* 2008, No. 57, s. 1739.

²² Por. W. Firek, Granice medycznego i moralnego problemu dopingu w sporcie, s. 13.

się jego ujęcie w określone ramy normatywne. Zanim do tego jednak ostatecznie doszło, jego ocena podlegała nieustannej ewolucji.

Geneza samego pojęcia dopingu nie jest łatwa do ustalenia²³. Na ogół utożsamia się ją ze słowem *dop*, które w języku jednego z plemion południowoafrykańskich miało oznaczać napój alkoholowy o działaniu stymulującym. Określenie *dope* z kolei, które odnotować można w języku angielskim od końca XIX w., odnosiło się pierwotnie do mikstury o działaniu pobudzającym, podawanej koniom wyścigowym²⁴. Używano go także w języku flamandzkim na określenie lepkiej substancji oraz środka pobudzającego²⁵.

Próbując ująć omawiane pojęcie w określone ramy prawne, stwierdzono początkowo przede wszystkim, że chodzi o stosowanie takich substancji, które bądź naturalnie nie występują w organizmie ludzkim, bądź też mają wprowadzić charakter fizjologiczny, lecz wprowadzone zostały do organizmu anormalną drogą (np. przez iniekcję) lub w anormalnych ilościach. Takie pojmowanie dopingu w sporcie można odnaleźć w ramach definicji, którą w latach 60. XX w. posługiwał się Komitet Edukacji Pozaszkolnej Rady Europy²⁶. Po modyfikacji została ona następnie zaadoptowana przez Międzynarodowy Komitet Olimpijski (MKOl) w ramach Kodeksu Antydopingowego Ruchu Olimpijskiego z 1999 r. (Olympic Movement Anti-Doping Code), a potem Światowego Kodeksu Antydopingowego z 5.3.2003 r. (World Anti-Doping Code

²³ Por. A. Pokrywka, Rys historyczny, [w:] A. Pokrywka, M. Bujalska-Zadrożny, A. Mamcarz (red.), *Doping w sporcie*, Warszawa 2020, s. 4 i n.

²⁴ Zob. R.K. Muller, *History of doping and doping control*, [w:] D. Thieme, P. Hemmersbach (eds.), *Doping in Sports*, red. Berlin 2010, s. 2; V. Moller, *Drug use in animal sports*, [w:] V. Moller, I. Waddington, J. Hoberman (eds.), *Routledge Handbook of Drugs and Sport*, Abingdon 2015, s. 145 i n.; K. Sas-Nowosielski, *Doping nie tylko w sporcie – przyczyny, skutki, przeciwdziałanie*, Katowice 2002, s. 7.

²⁵ Zob. K. Skup, *Walka z dopingiem w prawie międzynarodowym i Unii Europejskiej*, [w:] D. Kornobis-Romanowska (red.), *Aktualne problemy prawa Unii Europejskiej i prawa międzynarodowego. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Wrocław 2017, s. 293; H. Taładaj, *Ewolucja pojęcia dopingu w języku prawnym*, [w:] A. Ciołek, J. Wnorowski (red.), *Prawo, sport, finanse. Pomiędzy integralnością autonomicznych regulacji w sporcie a przepisami prawa powszechnie obowiązującymi*, Warszawa 2018, s. 169.

²⁶ Zob. R. Piechota, *Doping w sporcie*, [w:] M. Leciak (red.), *Leksykon prawa sportowego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2017, s. 26; M. Kremenik, S. Onodera, M. Nagao, O. Yuzuki, S. Yonetani, *A historical timeline of doping in the Olympics (Part I 1896–1968)*, *Kawasaki Journal of Medical Welfare* 2006, No. 1, s. 23; I. Ritchie, [w:] J. Gleaves, J.M. Hunt (eds.), *A Global History of Doping in Sport: Drugs, Policy, and Politics*, London 2015, s. 17.

– WADC), opracowanego przez Światową Agencję Antydopingową (World Anti-Doping Agency – WADA)²⁷.

Definiowanie dopingu w sporcie właśnie w oparciu o pojęcia substancji i metody zabronionej napotkać można jednak w wielu aktach prawnych nie tylko prawa międzynarodowego, ale również krajowego. Stanowi to częściowo rezultat tzw. hierarchicznej struktury organizacji sportowych, czego konsekwencją jest adaptowanie przez krajowe federacje sportowe rozwiązań stanowionych przez podmioty sportowe na szczeblu międzynarodowym²⁸. Podkreślić natomiast trzeba decydujące znaczenie prób definiowania dopingu w prawie międzynarodowym, choć nie wypracowano w tym zakresie jednolitej i powszechnie obowiązującej definicji. Brak jest zresztą kryteriów, w tym natury formalno-prawnej, pozwalających na przyjęcie jej określonych ram²⁹.

Odnosząc się do problemu sposobu konstruowania definicji dopingu w prawie międzynarodowym, należy wskazać, że odbywa się ono w oparciu o tzw. człon abstrakcyjny oraz pragmatyczny. Pierwszy element ma charakter otwarty i ogólny, a przy jego użyciu definiuje się doping jako stosowanie substancji lub metod potencjalnie szkodliwych dla zdrowia zawodników i mogących służyć poprawie osiąganych przez nich rezultatów sportowych. Stąd też wskazuje się na konieczność jego uzupełnienia o komponent pragmatyczny, określający, co stanowi substancję lub metodę zabronioną przez odwołanie do ich katalogu³⁰. Zastosowanie takiej substancji lub metody traktowane jest natomiast w kategoriach tzw. przewinienia dyscyplinarnego³¹.

Tego typu podejście do konstrukcji omawianej definicji pojawiło się wyraźnie na gruncie Konwencji antydopingowej Rady Europy³², gdzie w art. 2 ust. 1 lit. a za doping uznano „podawanie sportowcom lub używanie przez nich farmakologicznych klas środków dopingujących oraz stosowanie metod

²⁷ Zob. K. Sas-Nowosielski, Doping nie tylko w sporcie, s. 8.

²⁸ Zob. R. Piechota, [w:] M. Leciak (red.), Prawo sportowe, Warszawa 2018, s. 246 i n.; P. Lebek, Autonomia organizacji sportowych, Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego 2011, Nr 9, s. 153–180.

²⁹ Zob. R. Piechota, Reguły antydopingowe w prawie międzynarodowym, Studia Iuridica Toruniensia 2010, Nr 6, s. 158.

³⁰ Zob. K. Vieweg, The Definition of Doping and the Proof of a Doping Offense (An Anti-Doping Rule Violation) Under Special Consideration of the German Legal Position, Marquette Sports Law Review 2004, No. 15, s. 37–38.

³¹ Zob. R. Piechota, Reguły antydopingowe, s. 157.

³² Konwencja antydopingowa, sporządzona w Strasburgu dnia 16.11.1989 r. (Dz.U. z 2001 r. Nr 15, poz. 149 ze zm.).

dopingowych”³³. Dopełnienie takiej definicji nastąpiło przy tym przez wyjaśnienie w art. 2 ust. 1 lit. b terminów „farmakologiczne klasy środków dopingujących” oraz „metody dopingowe”, poprzez odesłanie do ich list tworzonych przez międzynarodowe organizacje sportowe, a następnie zatwierdzanych przez Grupę Monitorującą wskazanej konwencji³⁴.

Wyrażna zmiana w sposobie definiowania dopingu nastąpiła wraz z przyjęciem w 2003 r. Światowego Kodeksu Antydopingowego³⁵. W art. 1 WADC³⁶ określono doping jako wystąpienie jednego lub więcej naruszeń regulaminu antydopingowego określonych w art. 2.1–2.8 WAD³⁷. Istotna zmiana katalogu tego typu naruszeń nastąpiła wraz z nowelizacją WADC, obowiązującą od dnia 1.1.2015 r.³⁸ W dniu 1.1.2021 r. weszła natomiast w życie wersja po nowelizacji WADC z 2019 r.³⁹ W ten sposób definicja dopingu w sporcie objęła niezwykle

³³ Podobne podejście do kwestii definiowania dopingu w sporcie zaprezentował ustawodawca na gruncie przepisów SportKwalU. W art. 50 ust. 1 stwierdzono bowiem, że dopingiem jest stosowanie przez zawodników zakazanych środków farmakologicznych lub metod uznanych za dopingowe. Element pragmatyczny został natomiast określony w przepisach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 13.8.2004 r. w sprawie określenia środków farmakologicznych i metod uznanych za dopingowe, których stosowanie jest zabronione (Dz.U. Nr 195, poz. 2005).

³⁴ Zob. R. Piechota, [w:] M. Leciak (red.), Prawo sportowe, s. 347.

³⁵ Zob. A. Wach, Harmonizacja światowego prawa antydopingowego z polskiej perspektywy, PiP 2007, Nr 8, s. 34 i n.

³⁶ W pierwotnej wersji obowiązującej od 1.1.2004 r.

³⁷ Wśród naruszeń regulaminu antydopingowego wskazano takie zachowania, jak: obecność substancji zabronionej lub jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej sportowca (art. 2.1); użycie lub próba użycia substancji zabronionej lub metody zabronionej (art. 2.2); niewyrażenie zgody lub bez ważnego uzasadnienia niezgłoszenie się na pobranie próbki po powiadomieniu zgodnie z odpowiednimi przepisami antydopingowymi lub w inny sposób unikanie pobrania próbki (art. 2.3); naruszenie odpowiednich wymogów określających dostępność sportowca do kontroli poza zawodami, w tym nieprzedstawienie wymaganych informacji na temat miejsca pobytu oraz niepoddanie się badaniom ogłoszonym w oparciu o rozsądne przepisy (art. 2.4); manipulowanie lub próba manipulowania jakąkolwiek częścią kontroli dopingowej (art. 2.5); posiadanie substancji lub metod zabronionych (art. 2.6); handel dowolną substancją zabronioną lub metodą zabronioną (art. 2.7); podanie lub próba podania sportowcowi substancji zabronionej lub metody zabronionej lub pomaganie, zachęcanie, ułatwianie, podleganie, ukrywanie lub każdy inny rodzaj współdziałania wiążący się z naruszeniem przepisów antydopingowych lub próbą ich naruszenia (art. 2.8). Katalog tego typu naruszeń został istotnie zmieniony w wersji WADC obowiązującej od dnia 1.1.2021 r. (zob. <https://www.anti-doping.pl/wp-content/uploads/2020/12/%C5%9Awiatowy-Kodeks-Anty-dopingowy-2021-wersja-PL.pdf>, dostęp: 1.10.2021 r.).

³⁸ Zob. szerzej U. Haas, Background to the World Anti-Doping Code 2015, [w:] U. Haas, D. Healey (eds.), Doping in sport and the law, Oxford 2016, s. 19 i n.

³⁹ Po jej dokonaniu katalog objął następujące zachowania: obecność substancji zabronionej lub jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej zawodnika (art. 2.1); użycie lub próba

szeroki katalog zachowań, o zróżnicowanej naturze i różnym stopniu zagrożenia dla takich dóbr prawnych, jak uczciwość sportowej rywalizacji oraz równość szans⁴⁰. Z uwagi na tego typu elementy wprowadzono system kar dyscyplinarnych zrelacjonowanych względem konkretnych naruszeń⁴¹.

Powyższa definicja dopingu w sporcie została zarazem uzupełniona przez ustawodawcę o tzw. człon pragmatyczny. Należy go utożsamiać z powołaniem „Listy substancji i metod zabronionych”. Lista ta jest obowiązkowym standardem międzynarodowym, będącym częścią Światowego Programu Zwalczania Dopingu w Sporcie. Corocznie następuje jej aktualizacja, na podstawie licznych konsultacji przeprowadzonych przez WADA. Obowiązująca od 1.1.2021 r. lista obejmuje substancje i metody zabronione w każdym czasie (w tym: S0 – substancje niezatwierdzone; S1 – środki anaboliczne; S2 – hormony peptydowe, czynniki wzrostu, substancje pokrewne i mimetyki; S3 – Beta-2 agoniści; S4 – modulatory hormonów i metabolizmu; S5 – diuretyki i środki maskujące; M1-M2-M3 – metody zabronione), substancje zabronione podczas zawodów (w tym: S6 – stymulanty; S7 – narkotyki; S8 – kanabinoidy; S9 – glikokortykoidy) oraz substancje zabronione w niektórych sportach (P1 – beta-blokery).

Co ważne, powyższe rozumienie dopingu w sporcie znalazło swoje odzwierciedlenie w innych aktach prawa międzynarodowego, a także prawa krajowego. Dotyczy to przede wszystkim przepisów Konwencji antydopingowej UNESCO⁴² (art. 2). Polski ustawodawca posłużył się natomiast wskazaną de-

użycia przez zawodnika substancji zabronionej lub metody zabronionej (art. 2.2); unikanie lub odmowa oddania próbki lub też niestawienie się w celu oddania próbki (art. 2.3); naruszenie wymagań dotyczących wskazania miejsca pobytu (art. 2.4); manipulowanie lub próba manipulowania przez zawodnika lub inną osobę jakkolwiek częścią kontroli antydopingowej (art. 2.5); posiadanie substancji zabronionej lub użycie metody zabronionej przez zawodnika lub personel pomocniczy zawodnika (art. 2.6); obrót lub próba obrotu jakąkolwiek substancją zabronioną lub metodą zabronioną przez zawodnika lub inną osobę (art. 2.7); podanie lub próba podania przez zawodnika lub inną osobę dowolnemu zawodnikowi podczas zawodów jakiegokolwiek substancji zabronionej lub metody zabronionej, lub też podanie lub próba podania dowolnemu zawodnikowi poza zawodami jakiegokolwiek substancji lub metody, która jest zabroniona poza zawodami (art. 2.8); współudział lub próba współudziału zawodnika lub innej osoby (art. 2.9); zabroniony związek zawodnika lub innej osoby (art. 2.10); działania zawodnika lub innej osoby, mające na celu zniechęcenie do powiadomienia władz lub wzięcie odwetu za powiadomienie władz (art. 2.11).

⁴⁰ Zob. R. Piechota, [w:] M. Leciak (red.), *Prawo sportowe*, s. 350.

⁴¹ Zob. szerzej A. Wach, *Światowy Kodeks Antydopingowy – aspekty prawne*, SW 2003, Nr 7–8, s. 40 i n.

⁴² Międzynarodowa konwencja o zwalczaniu dopingu w sporcie, sporządzona w Paryżu dnia 19.10.2005 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 142, poz. 999 ze zm.).

finicją na gruncie nieobowiązującego już art. 43 ust. 1–6 SportU, a następnie w ramach przepisów DopingU.

Aktualnie funkcjonująca w polskim ustawodawstwie definicja dopingu w sporcie odwołuje się do wspomnianych pojęć substancji zabronionej oraz metody zabronionej, których wyjaśnienie następuje przez odwołanie do załącznika Nr 1 do Konwencji antydopingowej UNESCO (art. 2 pkt 1 i 2 DopingU). Sama z kolei definicja dopingu w sporcie została skonstruowana na wzór tej zamieszczonej w WADC⁴³. Wspiera się ona na enumeratywnym wyliczeniu zachowań mogących stanowić doping w sporcie.

Wśród tego typu zachowań, w ramach regulacji art. 3 ust. 1 pkt 1–10 DopingU, wymieniono:

- 1) obecność substancji zabronionej, jej metabolitów lub markerów w próbce fizjologicznej zawodnika;
- 2) użycie lub usiłowanie użycia przez zawodnika substancji zabronionej lub metody zabronionej;
- 3) unikanie pobrania próbki fizjologicznej, niewyrażenie zgody na pobranie próbki fizjologicznej lub niezgłoszenie się na to pobranie bez ważnego uzasadnienia, po uprzednim powiadomieniu zawodnika o wytypowaniu do pobrania próbki fizjologicznej przez osobę upoważnioną do jej pobrania;
- 4) nieprzedstawienie wymaganych informacji na temat miejsca pobytu zawodnika na potrzeby kontroli antydopingowej;
- 5) manipulowanie lub usiłowanie manipulowania jakkolwiek częścią kontroli antydopingowej;
- 6) posiadanie substancji zabronionej lub przyrządów umożliwiających użycie metody zabronionej;
- 7) wprowadzenie do obrotu lub usiłowanie wprowadzenia do obrotu substancji zabronionej lub przyrządów umożliwiających użycie metody zabronionej;
- 8) podanie lub usiłowanie podania zawodnikowi w okresie podczas zawodów substancji zabronionej lub metody zabronionej albo podanie lub usiłowanie podania zawodnikowi w okresie poza zawodami substancji zabronionej w okresie poza zawodami lub metody zabronionej w okresie poza zawodami;

⁴³ Zob. Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zwalczaniu dopingu w sporcie z 28.12.2016 r., druk Nr 1184, s. 3 i n.

- 9) pomocnictwo, podżeganie lub każdy inny rodzaj świadomego współdziałania wiążący się z zachowaniem uznawanym za doping w sporcie lub usiłowaniem takiego zachowania lub naruszeniem warunków kary dyskwalifikacji przez inną osobę;
- 10) współpracę w ramach obowiązków zawodowych lub innych obowiązków związanych ze sportem z osobą pomagającą w przygotowaniu do współzawodnictwa sportowego, która:
 - a) podlegając przepisom o odpowiedzialności dyscyplinarnej za doping w sporcie, odbywa karę dyskwalifikacji, lub
 - b) nie podlegając przepisom o odpowiedzialności dyscyplinarnej za doping w sporcie, została skazana lub dowiedziono jej udziału w zachowaniu uznawanym za doping w sporcie w postępowaniu karnym, dyscyplinarnym lub dotyczącym odpowiedzialności zawodowej⁴⁴, lub
 - c) działa jako przedstawiciel lub pośrednik osób, o których mowa w lit. a lub b⁴⁵;
- 11) poza manipulowaniem lub usiłowaniem manipulowania, o którym mowa w pkt 5, działanie zawodnika lub innej osoby zmierzające do znieszczenia osoby zgłaszającej naruszenie przepisów antydopingowych lub zagrożenie osobie zgłaszającej naruszenie przepisów antydopingowych.

Ustawodawca wskazał jednocześnie na przypadki wyłączające odpowiedzialność – także karnoprawną – za doping w sporcie. Przyjęto, że sytuacje opisane w art. 3 ust. 1 pkt 1, 2, 6 i 8 DopingU nie stanowią dopingu w sporcie, o ile pozostają uzasadnione względami leczniczymi, a zawodnik otrzymał zgodę na używanie danej substancji zabronionej lub metody zabronionej na zasadach określonych w załączniku Nr 2 do Konwencji antydopingowej UNESCO.

W podsumowaniu powyższych uwag, analogicznie jak w przypadku rozważań skoncentrowanych na samym pojęciu sportu, wypada rozstrzygnąć, jakie

⁴⁴ Zakaz współpracy z taką osobą trwa przez okres 6 lat, licząc od dnia rozstrzygnięcia w postępowaniu karnym, dyscyplinarnym lub dotyczącym odpowiedzialności zawodowej, albo przez okres odbywania kary orzeczonej w tym postępowaniu, jeżeli jej wymiar przekracza 6 lat (art. 3 ust. 3 DopingU).

⁴⁵ W myśl art. 3 ust. 2 DopingU tego typu współpracę uznaje się za doping w sporcie, jeżeli zawodnik lub inna osoba podejmująca tę współpracę nie przedstawi dowodów potwierdzających, że współpraca z osobą o statusie osoby pomagającej w przygotowaniu do współzawodnictwa sportowego nie była związana ze sportem, z wykonywaniem pracy zawodowej lub że nie można było tej współpracy uniknąć.

jest karnoprawne znaczenie definicji przyjętej na gruncie przepisów DopingU, a zatem w kontekście podjętej tematyki badawczej. Na wstępie przypomnieć trzeba, że problematyka ta obejmuje zarówno te typy przestępstw, które zostały określone w ramach regulacji art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU, jak również te, których kwalifikacja prawna opiera się na regulacjach Kodeksu karnego (np. art. 155 KK) oraz przepisach karnych ustaw szczególnych.

Co ważne, na gruncie art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU ustawodawca istotnie ogranicza rozumienie pojęcia dopingu przyjęte na gruncie DopingU oraz WADC. Po pierwsze bowiem, karalność stypizowanych w tych przepisach czynów dotyczy tylko tych z nich, których przedmiotem pozostają substancje zabronione określone w grupie S1, S2 lub S4 załącznika Nr 1 do Konwencji antydopingowej UNESCO. Po drugie natomiast, charakter zachowań uznanych za przestępstwa w ramach art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU znacząco różni się od tych, które mieszczą się w definicji dopingu w sporcie ujętej w art. 3 ust. 1 pkt 1–10 DopingU. Ich wspólny obszar pozostaje tym samym stosunkowo niewielki.

Odnosząc się z kolei do kwestii rozumienia pojęcia dopingu i jego znaczenia w zakresie innych typów przestępstw związanych z dopingiem w sporcie, możliwość reakcji karnej wydaje się w tej płaszczyźnie znacznie szersza. Kluczową rolę dla przyjęcia konkretnej kwalifikacji prawnej, opartej o regulacje Kodeksu karnego lub wybranych przepisów karnych ustaw szczególnych, mieć będzie oczywiście wyczerpanie znamion konkretnego typu przestępstwa (np. art. 156 § 1 KK). Wtórny problemem wówczas pozostanie, czy oceniane zachowanie sprawcy dotyczyło konkretnej substancji zabronionej lub metody zabronionej z załącznika Nr 1 do Konwencji antydopingowej UNESCO, podobnie jak to, czy jednocześnie mieściło się w katalogu zachowań z art. 3 ust. 1 pkt 1–10 DopingU, a więc ustawowej definicji dopingu w sporcie. Przyjęcie wszakże, że tego typu przestępstwo miało charakter „dopingowy”, wiązać raczej należy w takich przypadkach przede wszystkim z faktem, że przedmiotem czynu pozostawała substancja zabroniona ze wskazanego załącznika.

W tym miejscu odnieść się jeszcze krótko wypada do problemu, który zostanie szerzej opisany w dalszej części pracy. Zwrócić bowiem należy uwagę, że wykaz substancji i metod zabronionych („Lista substancji i metod zabronionych”), wskazanych w załączniku Nr 1 do Konwencji antydopingowej UNESCO, nie ma charakteru zamkniętego. Posłużono się bowiem klauzulami otwartymi, odsyłając do innych substancji o podobnej strukturze chemicz-

nej lub podobnym działaniu biologicznym⁴⁶. Pamiętając, że treść postanowień wspomnianej listy wpływa istotnie na wykładnię znamion art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU, nie ma wątpliwości, że jest to sytuacja mogąca wzbudzać poważne zastrzeżenia z perspektywy funkcji gwarancyjnej prawa karnego. Może je tylko wzmacniać fakt, że wspomniany załącznik Nr 1 podlega na ogół corocznym modyfikacjom. Za zmiany tego typu odpowiedzialna jest natomiast faktycznie organizacja pozarządowa, którą jest w istocie WADA.

Oczywiście już teraz na pierwszy plan wysuwać się zapewne może dodatkowo pytanie o to, jakie powody zdecydowały o przyjęciu na gruncie art. 48 ust. 1 i 2 oraz art. 49 ust. 1–3 DopingU zakresie kryminalizacji. Dotyczy to zarówno charakteru objętych karalnością zachowań, jak i substancji, do których są one zrelacjonowane na gruncie tych przepisów karnych. Problemy te zostaną jednak poruszone szerzej w dalszej części opracowania.

3. Geneza i ewolucja dopingu w sporcie oraz metod jego zwalczania

3.1. Rys historyczny zjawiska dopingu w sporcie

Nie wymaga specjalnego przekonywania, że sport zajmował zawsze szczególne miejsce w toku rozwoju ludzkości⁴⁷. Docenienie go w ten sposób wynikać może m.in. z faktu, że jego rozwojowi, a zarazem uprawianiu go towarzyszyły pewne uniwersalne wartości, spoczywające tym samym u podstaw rywalizacji sportowej człowieka, jak przede wszystkim idee równości, braterstwa oraz uczciwego i sprawiedliwego współzawodnictwa. Dla sportu nie liczyły się przy tym pochodzenie, kolor skóry czy status materialny lub społeczny, lecz realizacja tego, o czym stanowi motto olimpijskie: *Citius, Altius, Fortius* (tj. szybciej, wyżej, mocniej)⁴⁸. Sport zyskał istotne walory wychowawcze, terapeutyczne, edukacyjne, stał się środkiem porozumiewania się narodów itd.

Niestety już na dość wczesnym etapie rozwoju sportu, w który coraz mocniej wkraczać zaczęła profesjonalizacja i komercjalizacja, pojawiły się przed nim kolejne, nieznane dotąd wyzwania, stanowiące „ciemną stronę” współczesnego sportu. Wskazać można m.in. problemy dyskryminacji, korupcji, prze-

⁴⁶ Zob. R. Piechota, [w:] M. Leciak (red.), *Prawo sportowe*, s. 350.

⁴⁷ Por. T. Sahaj, *Doping – koń trojański współczesnego sportu*, SW 2002, Nr 1–2, s. 82 i n.

⁴⁸ Motto to wyraża aspiracje Ruchu Olimpijskiego, o czym stanowi art. 7 Karty Olimpijskiej.

mocy stadionowej czy wykorzystywania zawodników. Na początku takiego katalogu można również z pewnością umieścić zjawisko dopingu w sporcie.

Jego pojawienie się można przede wszystkim odnotować w nowożytnej historii sportu. Nie oznacza to jednak, że doping nie był znany ludzkości już wcześniej. Próby oddziaływania na organizm człowieka przez różnego rodzaju substancje lub metody znane są bowiem większości kręgów kulturowych, począwszy od czasów prehistorycznych. Dążenie do uzyskania kontroli nad organizmem i sposobem jego funkcjonowania (np. zmęczeniem, osłabieniem) pojawiało się przecież zawsze poza aktywnością sportową. Oprócz chęci doprowadzenia do określonych doznań związanych z zastosowaniem danej substancji (np. narkotyków), z czasem zaczęto traktować ich używanie w sposób bardziej instrumentalny, czyli ukierunkowany na osiągnięcie określonego celu, założeń, korzyści⁴⁹. Tak jak przykładowo minimalizowaniu poczucia zmęczenia służyć może kofeina, tak z czasem zaczęto dostrzegać możliwość czerpania korzyści z użycia określonych substancji w ramach działalności sportowej człowieka. W celu egzemplifikacji wspomnieć tylko można, że w III w. p.n.e. spożywano grzyby halucynogenne dla poprawy wyników rywalizacji olimpijskiej. Jajka, mięso czy krew traktowano w tym okresie jako swoiste suplementy diety, podczas gdy działanie „dopingujące” przypisywano jądom byków oraz napojom alkoholowym. Co znamienne, środki tego typu pozostawały już wówczas zabronione w trakcie antycznych igrzysk olimpijskich, nawet pod groźbą kary śmierci⁵⁰. Nie przyczyniło się to jednak do spadku „popularności” dopingu w sporcie, skoro w 395 r. n.e. cesarz *Teodozjusz* zakazał organizacji igrzysk, wskazując, że stały się siedliskiem oszustw, uwłaczania ludzkiej godności oraz dopingu⁵¹.

Niewiele jest natomiast informacji na temat występowania dopingu w sporcie w okresie od czasów starożytnych aż do ostatnich dwóch stuleci. Przełomowym momentem dla historii dopingu okazał się bowiem XIX w., w którym rozwój wiedzy na temat syntetycznych i naturalnych środków odurzających przyczynił się jednocześnie do ich pojawienia się w ramach rywalizacji sportowej. Takie substancje jak kokaina, tabaka, strychnina czy alkohol stały się popularne w niektórych dyscyplinach sportowych, w tym wyścigach kolarskich, dyscyplinach lekkoatletycznych oraz boksie⁵². Wśród pierwszych udokumen-

⁴⁹ Zob. A. Pokrywka, *Rys historyczny*, s. 4–6.

⁵⁰ R.K. Muller, *History of doping*, s. 2 i n.

⁵¹ Tamże.

⁵² Zob. I. Ritchie, [w:] J. Gleaves, J.M. Hunt (eds.), *A Global History of Doping*, s. 14 i n.